

Sociálny status metalurgov na základe tzv. barbarských zákonníkov v dobe sťahovania národov

Social status of metallurgists on the basis of so-called barbarian codes of law in the Migration Period

Alica Křápková (rod. Virdzeková)

Abstrakt

Článok je venovaný postaveniu metalurgov v spoločnosti v období sťahovania národov, zasahujúc až do raného stredoveku. Téma je zaujímavá vzhľadom na skutočnosť, že sa jedná o obvyklú remeselnícku činnosť, vychádzajúc z nálezov zbraní, šperkov, ďalších kovových predmetov i celých dielní. Napriek tejto skutočnosti je známy zarážajúco nízky počet hrobov s nástrojmi, ktoré by naznačovali, že ich majiteľom bol práve remeselník pracujúci s kovmi. Z predmetného obdobia poskytujú mnohé informácie aj písomné pramene, známe ako *Leges barbarorum*, ktoré vyplňajú niektoré medzery v štúdiu sociálneho statusu metalurgov vyplývajúce z archeologických nálezov.

Klíčová slova

Hroby metalurgov, obdobie sťahovania národov, sociálny status, *Leges barbarorum*, kováči, kovolejáři, zlatníci

Abstract

The article is devoted to the position of metallurgists in society during the Migration Period intervening to Early Middle Ages. The theme is interesting because of the fact, that craft activity must be quite common, based on the findings of weapons, jewellery, other metal objects and entire workshops, but despite this fact is known strikingly low number of graves with tools that would suggest that their owner was a craftsman working with metals. For this period provide much information written sources, known as the *Leges barbarorum* that fill some of the gaps in the study of the social status of Metalworkers arising from archaeological finds.

Keywords

Metallurgist's graves, the Migration Period, social status, *Leges barbarorum*, blacksmiths, founders, goldsmiths

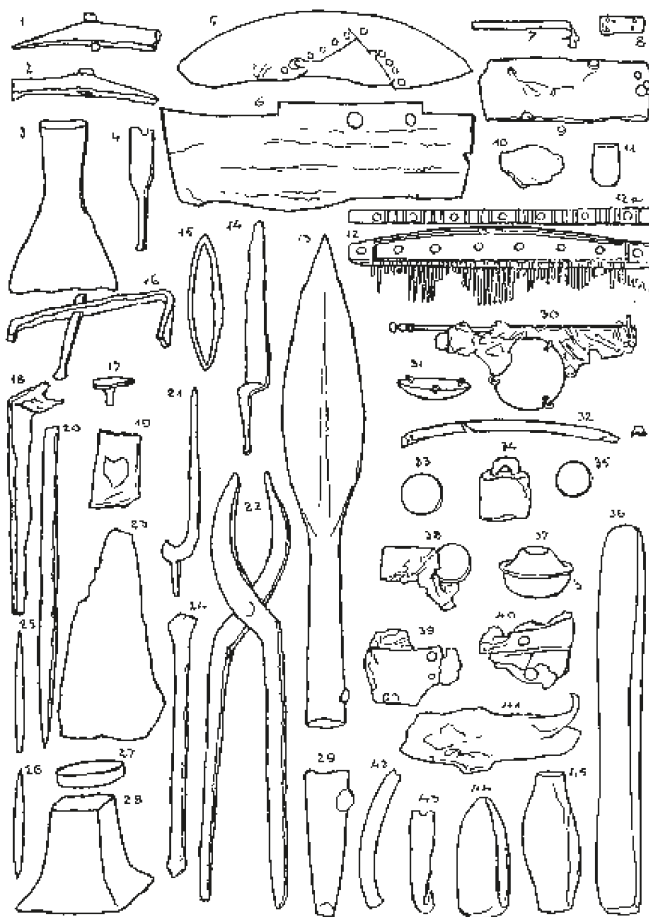
1. Úvod

Postavenie metalurgov v historických populáciách je zaujímavou a diskutovanou témou. Umenie práce s rozličnými kovmi malo jedinečný význam, s ktorým súvisela špecifická symbolika tohto remesla. Jedinci pracujúci s kovmi boli považovaní za nositeľov technológie, čím zaisťovali pokrok celého spoločenstva. V priebehu storočí sa ich status v spoločnosti menil a vyvíjal. O zvláštnom postavení metalurgov hovoria mnohé legendy a často sa vyskytujú v panteónoch rôznych etník. Tento jav bol zrejme podmienený prácou kováčov s ohňom, ktorá ich predurčovala v istej miere k izolovanosti od ostatných obydľí či dielní. Dokázali si oheň podmaniť, navyše symbolizovali technický pokrok, a tým predstavovali určité tajomno. Napríklad Gougniu bol keltským bohom kováčov, klenotníkov a ohňa. V antickom Grécku predstavuje kováča boh Hefaistos a v Ríme jeho ekvivalent Vulcanus. Slovanským božstvom predstavujúcim kováča bol Svarog. U sibírskych etník predstavuje kováč nositeľa tajomstva ohňa a kováčska dielňa bola považovaná za posvätné miesto (Frolec 2003, 23, 140). V severskej mytológii je najznámejším kováčom Ódin, ktorý vystupoval ako vrchné božstvo (Eliade 2000, 74). V germánskej mytológii je z Piesní o Nibelungoch známy kováč Regin, ktorý prehovoril Siegfrieda, aby porazil draka. Známu postavou bol zlatník galско-rímskeho pôvodu sv. Eligius (580–660), ktorý mal podľa legendy zhotoviť zlatý trón franskému kráľovi Chlotarovi I., avšak z dodaného materiálu vyrobil dva. Následne sa stal správcom mincovne a neskôr dokonca ministrom financií. Po smrti začal byť uctievaný ako svätý a stal sa patrónom zlatníkov, kováčov a remeselníkov (Stehlíková 2003, 119–120).

Z niektorých archeologických nálezov hrobov metalurgov je zjavné odlišné postavenie zomretého jedinca. Špecifické pohreby s metalurgickou výbavou sa vyskytujú už od neskoré-

ho eneolitu a pretrvávajú až do stredoveku. Je samozrejme nutné rozlišovať jednotlivé profesie, t. j. kovolejárov, ktorí pracovali s farebnými kovmi, a kováčov, pracujúcich so železom, ktorí využívali celkom odlišné postupy. Niekedy boli obe činnosti vykonávané jediným remeselníkom, často však mohli byť realizované oddelene. Z hľadiska identifikácie hrobov sa jedná o výskyt typických predmetov, naznačujúcich prácu s kovmi. Často ide o zvyšky suroviny či odpadov vznikajúcich pri spracovávaní predmetnej suroviny, ďalej predmety potrebné k spracovaniu danej suroviny, ako sú rôzne kadluby, tégliky, v mladších obdobiach železné nástroje ako pilníky, kladivá, kliešte. Prítomné sú však aj iné predmety, nesúvisiace s kovospracujúcim remeslom. Napr. v eneolite i v staršej dobe bronzovej sa v hroboch metalurgov typicky nachádzajú diviacie kly, ktoré bývajú interpretované ako aspekt mužskej sily, čo značí významné spoločenské postavenie pochovaného jedinca (Bátora 2000, Taf 1; 2002a, 198).

Zarážajúce sú však niektoré kvantitatívne rozdiely v počte identifikovaných hrobov v určitých časových úsekoch. Jedným z nich je obdobie sťahovania národov, kedy v strednom Podunajsku boli identifikované iba dva hroby s metalurgickými nástrojmi. Jedná sa o hrob z Brna – Kotlárskej ulice a hrob č. 6 z Poysdorfu v Rakúsku (Daim – Mehofer – Tobias 2005). Oba sú pripisované podľa preskúmaného inventára kmeňu Longobardov (Tejral 1976, 81; Menghin 2000, 59). Majú tiež mladšie paralely v Taliansku (Vingo 2012, 314–315), čo súvisí s ich odchodom z Karpatskej kotliny v roku 568 pod vedením panovníka Alboina do severného Talianska pod silnejším tlakom Avarov (Bednaříková 2013, 274–275). Pre porovnanie, nálezov nástrojov na spracovanie kovov v sídliskovom kontexte je pomerne viac. Počet nálezov metalurgických dielní vzrastá smerom na sever Európy, kde možno nájsť celé špecializované výrobné areály (Pleiner 2006, 156–158). Známe sú tiež ťažobné areály,

Obr. 1. Brno – Kotlářská ulice (Česká republika). Pohřební výbava hrobu (podle Droberjar 2002, 26).

Fig. 1. Brno – Kotlářská street (Czech Republic). Funerary equipment (after Droberjar 2002, 26).

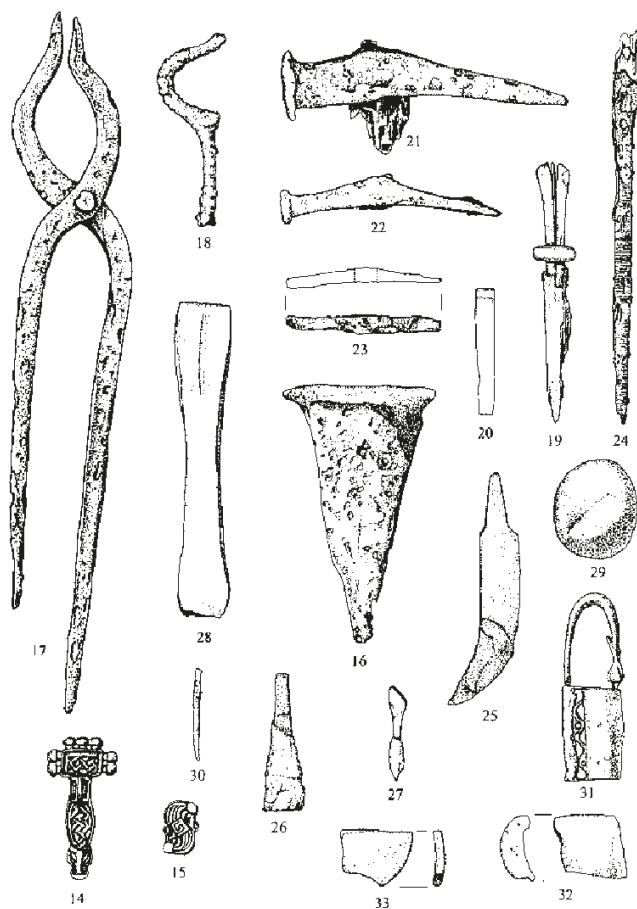
napr. zo slovenského Varína alebo českého Brezna (Pleiner 2000, 45; Pleiner 1995).

Táto štúdiá sa zaoberá sociálnym statusom remeselníkov na základe tzv. barbarických zákoníkov z obdobia sťahovania národov, zasahujúc až do raného stredoveku. Okrajovo uvádza aj archeologické nálezy v strednom Podunajsku, avšak nie je to jej hlavným cieľom. Slúžia na zdôraznenie hlavných sporných bodov. Podrobnejšie sa im chce autorka venovať v ďalšom článku, zameranom najmä na lokality a nálezy

či už v rámci hrobov, alebo v sídliskovom kontexte.

2. Barbarické štáty a ich zákonodarstvo

Tzv. barbarické národy, ako boli z pohľadu Rimanov nazývané germánske kmene sídliaace vo vnútrozemí Európy, boli silne ovplyvnené interakciou s Rímskou ríšou. Rímsko-germánske

Obr. 2. Poysdorf (Rakousko). Pohřební výbava hrobu č. 6 (podle Daim – Mehofer – Tobias 2005, 217, Abb. 3).

Fig. 2. Poysdorf (Austria). Funerary equipment of the grave No. 6 (after Daim – Mehofer – Tobias 2005, 217, Abb. 3).

vzťahy sa prejavovali v každodennom živote. V prípade archeologických nálezov je možné typicky hovoriť o rímsko-provinciálnych importoch v barbariku, či už sa jednalo o predmety každodennej potreby, ako bola keramika, alebo predmety luxusnej povahy. Rímska ríša však ovplyvnila i samotné myslenie germánskeho obyvateľstva. V dobe krízy a následného zániku Západorímskej ríše tak situácia v Európe umožnila barbarickým kmeňom utužiť určitú sociálnu či etnickú príslušnosť¹ a prehupnúť sa z chápa-

nia samých seba ako kmeňa *gentes* k vytvoreniu určitého druhu štátnosti a vzniku národa *nationes*, prípadne vytvorenia určitých protoštátnych zoskupení *regna* (Goetz 2003, 3; Kleinschmiedt 2003, 87; Bednaříková 2013, 366). Územia získavali nielen v boji, ale tiež mierovými dohodami o ochrane, známych ako foederátne zmluvy.

Potreba novovzniknutých štátnych útvarov riešiť spoločenské vzťahy medzi germánskym obyvateľstvom a rímskymi občanmi, ktorí zostali na území bývalých provincií, sa preja-

vila v snahe panovníkov o kodifikáciu práva platného na predmetnom území (*Kincl 1959, 54*). Zjavná inšpirácia dokonalým rímskym zákonodarstvom, ktoré sa skĺbilo s barbarským zvykovým právom, umožnilo vznik niekoľkých zákoníkov, ktoré nesú súhrnné označenie *Leges barbarorum* (*Wormald 2003, 23–24*). V tomto prípade sa jedná o právo pre daný germánsky kmeň a je nutné rozlišovať a nezamieňať si ho s právom platným na barbarskom území pre rímskych občanov. Takéto zákoníky sa označujú ako *Leges Romanae barbarorum* (*Vojáček – Schelle 1999, 25*).

Najkomplikovanejšie a tiež najprepracovanejšie bolo vizigótske zákonodarstvo. Najstarším prameňom je Eurychov kódex (*Codex Euricianus* podľa *Zeumer 1902*), vydaný okolo roku 475. Bol niekoľkokrát revidovaný. Najvýznamnejší zásah a doplnenie sú prisudzované kráľovi Leovigildovi s názvom *Codex revisus Leovigildi* (*Vojáček – Schelle 1999, 24*). Neskôr naň nadviazal *Lex Visigothorum* (podľa *Zeumer 1902*), vydaný v roku 654 kráľom Recceswithom, berúc do úvahy i pôvodné právo za jeho predchodcu kráľa Chindasuintha (*Vojáček – Schelle 1999, 23–24*). Časovo medzi nimi bol kráľom Alarichom II. vydaný zákoník pre rímskych občanov (*Lex Romana visigothorum* podľa *Guerra et al. 1893*) s názvom Alarichov breviár (*Breviarum Alaricum*) v roku 506. Čerpá najmä z Theodosiovoho kódexu, Gaiovej učebnice práva, Paulových Sentencií a ďalších rímskych prameňov (*Vojáček – Schelle 1999, 26*).

Čo sa týka Ostrogótov, známy je iba Theodorichov edikt (*Edictum Theodorici Regis*), ktorý je starší než Eurychov kódex. Pochádza približne z 2. polovice 5. storočia, bol vydaný kráľom Theodorichom II. Jedná sa síce o zákoník určený pre Rimanov, ale pravdepodobne platil i pre germánske obyvateľstvo (*Lafferty 2010, 1; Vojáček – Schelle 1999, 26*).

Dôležitými prameňmi je zákonodarstvo kmeňa Burgundov. Opäť sa jedná o dualizmus

práva pre samotných Germánov (*Lex Gundobada* podľa *Salis 1892*) a zvlášť pre Rimanov, žijúcich na ich území (*Lex Romanae Burgundionum* podľa *Salis 1892*). Oba pochádzajú zo začiatku 6. storočia a pripisujú sa kráľovi Gundobadovi (473–516), prípadne jeho nástupcovi Sigismundovi (516–524). Používané boli aj po zániku ríše až do 11. storočia (*Kincl 1959, 69–71*).

Frankovia sa v tom čase rozlišovali podľa obývaného územia na sálskych a rýnskych. Sálskym náležal zákoník *Lex Salica* (podľa *Eckhardt 1969*), spísaný približne medzi rokmi 507 až 511 na popud kráľa Chlodovika I. Je považovaný za najmenej ovplyvnený rímskym právom, naopak preferuje germánske zvykové právo. Od rýnskych Frankov pochádza *Lex Ripuaria*, datovaný okolo roku 630, ktorý však predstavuje upravenú verziu sálskeho zákoníka (*Vojáček – Schelle 1999, 40*).

Významným právnym prameňom s minimálnym obsahom rímskych vplyvov je zákoník Longobardov s názvom *Edictum Rothari* z roku 643, spadajúci do vlády kráľa Rothariho. Bol niekoľkokrát revidovaný, najvýznamnejšou novelizáciou boli tzv. Liutprandove zákony z prvej polovice 8. storočia (*Vojáček – Schelle 1999, 25*). Rieši tiež vzťahy medzi Rimanmi a Germánmi. Udržal sa v platnosti i po pripojení Longobardov k Franskej ríši.

Kmeň Alamanov vydal dva zákoníky, a to *Pactus Alamannorum* približne z roku 620 a *Lex Alamannorum* okolo roku 730. Ostatné barbarské zákoníky sú už pre skúmanú problematiku príliš mladé, prípadne menej významné. Jedná sa o *Lex Bajuvariorum* z rokov 741–744 náležiacemu kmeňu Bavorov, *Lex Frisionum* z roku 785 náležiaci Frísom, *Lex Saxonum* z roku 803 vydaný Karolom Veľkým a *Lex Angliorum et Werinorum* z 9. storočia spadajúci pod vplyv Thuringov (*Vojáček – Schelle 1999, 40*).

Bezpochyby najdôležitejšími ranostredovekými štátnymi zoskupeniami z hľadiska dĺžky trvania a územnej pôsobnosti bola Franská ríša

a Vizigótska ríša. Rovnako významné sú aj ich zákonníky, čo do rozsahu i podrobností (Kincl 1968). K nim je nutné priradiť i podrobne prepracovaný burgundský zákonník (Kincl 1959), zákonník Alamanov (Eckhardt 1961) a Bavorov (Kudrna 1959).

Leges barbarorum, prípadne *Leges romanae barbarorum patria* medzi najvýznamnejšie pramene pre štúdium germánskych kmeňov v 5. a 6. storočí. Obdobie, ktoré archeológovia vymedzujú ako dobu rímsku a dobu sťahovania národov, bolo síce datované o niečo skôr, ako mnohé z uvedených zákonníkov či samotných štátnych útvarov, ale ich aplikácia na vybraný starší časový úsek je možná, vzhľadom na skutočnosť, že vychádzajú z oveľa starších rímskych prameňov v kombinácii so zvykovým právom Germánov. Nemožno síce objektívne zistiť reálny stav uplatnenia právnych ustanovení týchto zákonov v praxi, pretože sa jedná o normatívne právne zbierky, nie zápisy zaznamenávajúce aplikáciu práva, avšak je možné predpokladať, že v prípade sporov k ich použitiu fakticky dochádzalo. Okrem barbarských zákonníkov poskytujú informácie o živote v barbariku aj ďalšie písomné doklady, jednak zmienky od antických autorov, napr. Tacita, Plínia či Cassia, ako aj kroniky, napr. Gregora z Tours z 2. pol. 6. storočia (Flacius 1568), ďalšie mladšie listiny a i.

2.1 Spoločenská diferenciácia v „barbarských“ štátoch na základe *Leges barbarorum*

Až na menšie odchýlky sa v posudzovaných kodifikáciách obyvateľstvo delí na slobodné a neslobodné, rovnako ako tomu bolo i v prípade rímskeho obyvateľstva (Rio 2015, 131). Neskôr sa vyčleňuje „poloslobodná“ vrstva tzv. kolónov (Finley 1999, 65). Zaujímavá je separácia rímskeho obyvateľstva, ktoré sa striktne odlišovalo od germánskej populácie, pričom postupom času

tento rozdiel v zákonodarstve zanikal (Kincl 1959, 59). Slobodná vrstva sa delila na niekoľko skupín. Najvyššie postavená bola „šľachta“, vychádzajúca z *Lex Gundobada*, príslušníci tejto vrstvy sa označovali ako *obtimates*, v prípade, že sa jednalo o pôvodné burgundské obyvateľstvo, alebo ako *nobiles*, v prípade rímskeho obyvateľstva (Kincl 1959, 129). Po nej nasledovala stredná vrstva, označovaná ako *personae mediocres* alebo tiež *maiores personae* a nakoniec nižšia vrstva *minores* prípadne *inferiores* (Kincl 1959, 129).

Vrstva neslobodných, bežne označovaných ako otroci,² bola tiež ďalej členená. Tieto rozdiely boli zjavné najmä vo výške wergeltu³ stanoveného v prípade trestného činu (Olberg 1991, 50–51). Podľa *Breviarum Alaricum* mali najvyššie postavenie medzi otrokmi, resp. najväčšiu hodnotu, tzv. osobní služobníci – *servi amanuenses*. Po nich nasledovali remeselníci – *artifices*, ktorí sú zastúpení metalurgami a boli ďalej rozlíšení podľa svojej špecializácie, a to v podstate podľa kovu, ktorý spracovávali. Poslednou skupinou boli roľníci (Kincl 1968, 23). V *Lex Gundobada* bolo rozdelenie trochu odlišné. Vyčleňovali sa kráľovskí a súkromní otroci, z nich mali najvýznamnejšie postavenie remeselníci, avšak opäť sa vyčleňovalo niekoľko rôznych druhov podľa konkrétneho remesla (Kincl 1959, 128). Všetky tieto písomné doklady nasvedčujú, že remeselníci boli neslobodnými, dokonca figurovali ako otroci. Na druhej strane sa odlišovali od ostatných otrokov svojou špecifickou schopnosťou práce s kovmi či iným remeslom, a preto bola ich hodnota vyššia a boli tak i cenení v prípade smrti.

Konkrétne čiastky za usmrtenie otrokov v *Lex Gundobada* (Tit. X podľa Salis 1892, 50; Kincl 1959, 136) vymedzujú wergelt za zabitie otroka, a to podľa jeho schopností vybratého ako domáceho otroka či posla vo výške 60 solidov a pokutu vo výške 20 solidov. Za iného otroka, roľníka či pastiera 30 solidov (Tit. X.I. podľa Salis 1892, 50). Za zlatotepca stanovuje náhradu vo výške

150/200 solidov, (*Tit. X.II.* podľa *Salis 1892, 50*), za tepca striebra 100 solidov (*Tit. X.III.* podľa *Salis 1892, 50*), za spracovateľa železa 50 solidov (*Tit. X.IV.* podľa *Salis 1892, 51*) a za tesára 40 solidov (*Tit. X.V.* podľa *Salis 1892, 51*). Je zaujímavé porovnať výšku wergeltu za slobodných, ktorá bola riešená v ust. II.II. (podľa *Salis 1892, 42*). Stanovuje ako trest za vraždu fyzický trest bičovania, prípadne smrť a následne vyplatenie rodine zavraždeného polovicu plného wergeltu podľa postavenia obete. Z toho sa dá usudzovať, že celková suma bola stanovená na 300 solidov za urodzených, 200 solidov za strednú vrstvu a 150 za najnižšiu vrstvu. Uvedené hodnoty o to viac poukazujú na dôležitosť otrokov – remeselníkov. Zlatníci boli cenení takmer rovnako ako stredná vrstva a mali dokonca vyššiu hodnotu ako najnižšia vrstva slobodných. Samozrejme, značná odlišnosť bola v tom, že za vraždu slobodného bola stanovená smrť a polovica wergeltu ako náhrada škody pozostalým príbuzným, kým za zabitie otroka (nepovažovalo sa za vraždu) bola vyčíslená iba finančná kompenzácia. Zmena nastala až v 6. storočí za kráľa Sigimunda, ktorý nariadil za zabitie otroka taktiež trest smrti (*Nehlsen 1981, 273*). V niektorých mladších zákoníkoch, napr. i v *Lex Ribuaría*, je zakotvené povýšenie stavu otrokov z vecí na ľudí,⁴ čo bolo ovplyvnené hlavne neustále narastajúcou pozíciou kresťanstva. Dokonca mohol byť vyplatený wergelt i samotnému otrokovi alebo príbuzným (*Kincl 1973, 121*).

V *Lex Gundobada* (*Tit. XXI.* podľa *Salis 1892, 60*) sa navyiac spomína ešte krajčír, obuvník a meditepec. V nej sa tiež uvádza, že v prípade, že bolo otrokovi na verejnosti zverené zlato, striebro, železo či bronz ako remeselníkovi na spracovanie, a on takúto vec či materiál zničil, musí náhradu splatiť majiteľ otroka, prípadne mu venovať daného otroka do vlastníctva ako náhradu. V *Lex Romana Burgundionum* nájdeme zmienku o tom, že remeslá a služby vykonávajú iba neslobodní, otroci či kolóni (*Tit. XLVI.* podľa *Salis 1892, 161–162*), prípadne chudobnejšie

rímske obyvateľstvo. Slobodní Germáni vyrábali výhradne pre vlastnú spotrebu (*Kincl 1959, 136; Nehlsen 1981, 272*). Ba čo viac, podľa vizigótskeho zákonodarstva bol cudzinec, ktorý ponúkal remeselné služby, považovaný za otroka, ktorý utiekol svojmu pánovi (*Nehlsen 1981, 271–272*). Medzi Germánmi boli cenení hlavne bojovníci, vzhľadom na výbojný spôsob života a zaberanie nových území (*Steuer 1992, 204*).

Za verné služby mohli byť otroci prepustení, čím však boli naďalej závislí na pôde a majetku majiteľa. To ich malo motivovať k službe pôvodnému majiteľovi. Navyše tiež boli povinní zavďačovať sa bývalému pánovi darmi, preukazovať mu úctu, nesmeli proti nemu svedčiť na súde a pod. Ich majetok v prípade smrti mohol prepadnúť pánovi pôdy a navyše sa nesmeli oženiť s dcérou bývalého pána či inou ženou z rodiny. V prípade porušenia týchto povinností mohli znovu upadnúť do otroctva (*Kincl 1968, 30–31*).

Vo vizigótskom zákoníku (*Lex visigothorum*) je situácia komplikovanejšia. Cena za zabitie otroka sa stanovuje aj podľa ďalších kritérií a okrem schopností sa berie ohľad aj na vek. Cena otroka sa tak odvíjala od toho, aký výnos ešte môže zaručiť prácou pre svojho majiteľa. To znamená, že mladý kolár mohol mať v konečnom dôsledku väčšiu cenu ako zlatník, ktorý však dosiahol už príliš vysoký vek (*Nehlsen 1981, 270*). Avšak konkrétne hodnoty za zabitie otroka v ňom nenájdeme. Ďalej mali neslobodní remeselníci aj určité spoločenské postavenie podľa postavenia svojho pána. Rozlišovali sa kráľovskí alebo palácovi remeselníci, v prípade väčšieho množstva práce boli povolaní remeselníci pracujúci na nižšom poste atď., čo tiež svedčí o značnom počte vizigótskych remeselníkov (*Nehlsen 1981, 270–271*).

Neslobodné postavenie remeselníkov v poňatí germánskych kmeňov nie je ničím výnimočným. Podobne tomu bolo i v samotnej Rímskej ríši. Výkon remesla sa nehodil pre slobodných rímskych občanov, ktorí mali vystupovať skôr

svojou inteligenciou ako manuálnou prácou. Niektorí antickí autori, napr. Cicero či Seneca, túto skutočnosť popisujú vo svojich dielach. O výkone remesla sa vyjadrujú ako o nečistej činnosti, ktorá nemá nič spoločné s pravými ľudskými kvalitami. Remeslá tak mohlo vykonávať nižšie postavené obyvateľstvo, prepustenci či otroci (Morel 2014, 215). Počet otrokov v Rímskej ríši sa od prelomu letopočtu do konca 1. storočia odhaduje na desať miliónov, čiže približne pätinu celkového obyvateľstva. Ich využitie bolo rozmanité, masovo sa podieľali na prácach v poľnohospodárstve, pri ťažbe surovín a remeselnej výrobe (Hrnčič – Květina 2016, 433).

Remeselník mohol často vystupovať poloslobodne. Pán mu prideliť pôdu a základné vybavenie, prípadne dielňu, ak sa jednalo o metalurga, vo forme tzv. *peculia*. Jedná sa o inštitút prevzatý z rímskeho práva, ktorý niekoľkokrát uvádza Gaius i *Corpus Iuris Civilis* (Gaius IV. 69, 72, 74 a i. podľa Kincl 1981.; *Digesta* 15.1. podľa Mommsen – Krueger 1877). Remeselník na ňom hospodáril prakticky samostatne a odvádzal pánovi svoje výnosy či určitý podiel výroby. Takáto možnosť sa javí veľmi praktická, pretože vzhľadom na ceny kovov bol materiál obvykle sprostredkovaný priamo objednávateľom práce, nie samotným remeselníkom. Mohol tak vykonávať živnosť a v určitej miere tiež obchod bez značných finančných nárokov či schvaľovania jednotlivých úkonov majiteľom otroka. Samostatnosť otroka bola výhodná i pre samotného majiteľa a v 6. storočí sa tešila veľkej obľube a jednalo sa o bežnú záležitosť (Nehlsen 1981, 272, Silver 2014; Thebert 2014, 161; Finley 1999, 64).

Longobardský zákoník, *Edictum Rothari*, sa nezaobrá kováčmi či kovolejarmi, hovorí iba o otrokoch, ktorí sa naučili špeciálnej zručnosti. Objavujú sa v ňom však aj náznaky o slobodných remeselníkoch. Vzhľadom na silný kazuistický ráz text v ustanovení 144 a 145 rieši zodpovednosť za škodu a jedna zo strán sporu

je označená ako nezávislý staviteľ. Ten navyše škodu hradí sám, v prípade, že by sa jednalo o otroka, náhrada škody by padla na jeho pána. Novela Edictu s názvom Liutprandove zákony hovorí o cestovaní slobodných remeselníkov (kováčov), aj o tom, že mali významné postavenie i väčší majetok (Nehlsen 1981, 282). Ďalej Rothariho edikt rieši postavenie slobodných prostredníctvom wergeltu, odvíjajúc jeho hodnotu od veľkosti vlastnenej pôdy (Kudrna 1959, 85). Za najvyššie postavenú osobu (*primus*) určujú hodnotu wergeltu až 300 solidov, čo bola takmer o 50 % vyššia čiastka než u Frankov. Polovičná cena sa potom platila za zmrženie či useknutie časti tela (Wormald 2003, 53). U Alanov a Bavorov bola táto suma určená na 160 solidov (Quitmann 1866, 282).

Frankovia vo svojom zákoníku *Lex Salica* riešia okrem zabitia otroka i náhradu za krádež otroka, čo môže vypovedať o častejšom výskyte tejto situácie. Nie je jasne stanovený wergelt, na druhej strane sú zjavne remeselníci cenení viac ako roľníci. Taktiež sa javí, že otroci nepracovali výhradne pre svojho pána, ale boli prerazdeľovaní aj do vidieckych oblastí, kde im bola pridelená práca (Nehlsen 1981, 279). Táto skutočnosť naznačuje existenciu „štátnych“ otrokov, ktorí slúžili ako pracovná sila a fungovali tak v podstate ako služby sprostredkované štátom pre svojich obyvateľov. Mali zvláštne postavenie, zabezpečenú zvláštnu ochranu a bola im daná určitá právna subjektivita k právnemu jednaniu s tretími osobami (Kincl 1973, 112–113). Nie je však jasné, ako to vyzeralo v mestách, a je možné, že sa v nich združovali aj voľní remeselníci (Nehlsen 1981, 279).

Idealistické chápanie poloslobodných kráľovských (či cirkevných) otrokov však nemalo čisto humanistické korene, ba práve naopak siahalo po tomto špecifickom postavení z rýdzo pragmatických dôvodov. Keďže majiteľom bol štát, bolo žiaduce, aby sa čo najviac obmedzilo ručenie pána za otroka, ako tomu bolo

u súkromných otrokov, pre ktorých platili všeobecne ustanovenia. Preto v niektorých ustanoveniach sú kráľovskí otroci takmer rovnoprávni so slobodnými a ručia v podstate svojou vlastnou osobou, prípadne do výšky svojho majetku (*Rio 2008*, 48; *Thébert 2014*, 159–160). Na druhej strane im tak náležali aj rovnaké tresty za nedodržanie zákonov pri zabití či únose ženy, napr. trest smrti (*Kincl 1973*, 134).

Výskum štruktúry spoločnosti a jednotlivých sociálnych vrstiev patrí medzi obľúbené témy, a to tak historikov, ako i archeológov. Svedčí o tom i pomerne veľké množstvo monografií (*Olberg 1991*; *Friesinge – Vacha 1988*; *Kincl 1968 a i.*) i odborných článkov (*Steuer 1979*; *1986*; *Nehlsen 1981*; *Schatte 2014 a i.*), zaoberajúcich sa predmetnou problematikou. Všetky tieto publikácie sa venujú špecifickému sociálnemu statusu barbarského obyvateľstva podľa barbarských zákonníkov, pričom uvádzajú spomenuté kritériá pri jeho vyhodnocovaní. Nevenujú sa priamo či výhradne metalurgom. Túto skupinu populácie síce spomínajú, a to najmä v súvislosti s otroctvom a zvláštnym stanovením wergeltu. Neberú však do úvahy iné pramene, konkrétne archeologické. Tento status otrokov berú ako daný fakt a nevenujú sa otázke, prečo tomu tak bolo a ako sa to reálne prejavovalo v spoločnosti.

3. Výbava metalurgických hrobov v strednom Podunajsku

Napriek pomerne rozmanitým nálezom kovových predmetov, o remeselnej činnosti v germánskom prostredí nie je veľa informácií. Spracovanie je však paradoxne kvalitné a prepracované, čo je možné vidieť na príklade spôn z obdobia sťahovania národov, najmä v jeho mladšej longobardskej fáze. Ako príklad môžeme uviesť nálezy priamo z moravských lokalít Lužice, Holubice (*Tejral et al. 2011*, 32), Borotice (*Tejral et al. 2011*, 35), Šakvice, a ďalších (*Tejral et al. 2011*, 43). Napriek

tomu lokalít s kováčskym či klenotníckym vybavením je známych minimum.

Prvou lokalitou je už spomínaný hrob z Brna – Kotlárskej ulice. Ide o kostrový hrob objavený už v prvej polovici 20. storočia, ktorý je datovaný do 1. polovice 6. storočia. Skelet bol silne narušený. V hrobe sa nachádzali železné kliešte, dve kladivá, nákovka, súbor 2 brúsok rôznych veľkostí, háčiky, pozostatky rovnoramennej váhy pôvodne zrejme uloženej v drevenej škrinke, olovené a kamenné závažia, bronzové úlomky, ktoré je možné interpretovať tiež ako závažia (*Tejral 1976*, 81), dlátko, nôž, sekera, kostený trojvrstvový hrebeň, nákončie opasku, železné a bronzové kovania a hrot kopije (obr. 1) (*Červinka 1936*, 132; *Daim – Mehofer – Tobias 2005*, 206). Muž mal na hlave bronzovú prilbu, čo má paralely aj v ďalších podobných hroboch, a to nielen longobardských, ale napr. i gepidských a iných (lokalita Poysdorf, Band). Okrem toho sa v hrobe nachádzali kusy železnej suroviny vo forme tyčieniek a plechu (*Droberjar 2002*, 26).

Druhý hrob, v Poysdorfe, bol objavený pri záchrannom výskume v roku 1931. Datuje sa medzi roky 480 až 560/80 (*Nowotny 2014*, 258). Opäť sa tu nachádzali obdobné predmety ako v prípade hrobu z Brna – Kotlárskej, a to kliešte, dve bronzové kladivá, pilník, nákovka, brúska, kostené rydlo, hrebeň, pilník, štítová puklica a ďalšie (obr. 2). Okrem toho hrob obsahoval aj dva modely spôn, ktoré boli interpretované ako vzor pre odlievanie (*Tejral 1976*, 81). Avšak nie je isté, či sa nakoniec naozaj jedná o modelové polotovary, pretože obsahovali podiel striebra a obvykle sa pre tento účel používali modely z vosku či dreva (*Nowotny 2014*, 58), prípadne je možné tento nález interpretovať aj ako nepodarené kusy určené na pretavenie, čo naznačujú paralely z hrobu z Hérouvellette vo Francúzsku (*James 1999*, 203–204), ale aj v depote z Büdingen Wald i keď tam sa jednalo o poľnohospodárske nástroje (*Schatte 2014*, 11).

Pohrebná výbava oboch hrobov poukazuje na významné postavenie oboch jedincov. Oba hroby obsahovali predmety typické pre bojovnícku vrstvu, ktorá zastávala kľúčové postavenie v rámci komunity a tvorila elitu germánskej spoločnosti (Steuer 1992, 204–205). Okrem výzbroje hroby obsahovali aj spomínané nástroje na spracovanie farebných kovov. I keď je výbava oboch hrobov podobná, podrobnejšie rozbor materiálu poukázali na kvalitatívne zmeny nástrojov. V prípade brnianskeho hrobu, na rozdiel od Poysdorfu, sa síce jedná o nástroje na spracovanie drahých kovov, ale boli zostrojené z nekvalitného kovu a nedostatočne jemne vypracované (Daim – Mehofer – Tobias 2005, 213–214).

I keď v oblasti stredného Podunajska sú známe iba dve lokality, ďalšie je možné nájsť v rámci strednej Európy, napr. v Nemecku hrob v Dittingheime (Henning 1991, 80), Beckume (Winkelmann 1977, 97) či Bobenheime (Tobias 2008, 181) a tiež v severnej Európe (Schatte 2014). Významný, východnejšie uložený, je gepidský hrob na lokalite Mezöband (Bóna 1976; Ratz 2013). Južnejšie, na území Talianka sa nachádzajú mladšie longobardské hroby (Vingo 2012).

4. Diskusia

Pri popise sociálneho postavenia určitého okruhu obyvateľov je nutné vychádzať zo širšieho konceptu spoločnosti, ktorú je možné chápať ako organizované združenie ľudí, vnútorne členené za účelom pridelenia práv a povinností jednotlivcom a skupinám, ktoré ho tvoria (Murphy 2006, 54). Pre výskum sociálneho postavenia sa musia vymedziť určité znaky spoločnosti ako takej a až následne pokračovať jej rozčlenením na skupiny, odlišujúce sa svojimi charakteristikami. Spoločnosť obsahuje sociálne štruktúry, ktoré sa vyznačujú konkrétnou

stavbou alebo usporiadaním. Ako sociálnu štruktúru tak chápeme určitý vzorec interakcií medzi jedincami, prípadne skupinami jedincov. Základnými prvkami spoločnosti sú ľudia, spoločenské vzťahy, činnosti a podobne (Giddens 1994, 553). Pri skúmaní sociálnej štruktúry je možné sa zamerať na vzťahy a činnosti vo vnútri skupiny, na vzťahy medzi skupinami a na vzťahy jednotlivcov a skupín ku spoločnosti ako celku. Sociálny status jednotlivca vyjadruje jeho postavenie v spoločnosti a v jej hierarchizovanej štruktúre (Murphy 2006, 59). Problémom posudzovania sociálneho statusu v archeologickom koncepte je nemožnosť objektívnej interpretácie nálezovej situácie. K tomu prispieva i absencia písomných prameňov, prípadne ich malé množstvo. Interpretácia je vždy ovplyvnená aktuálnou skúsenosťou bádateľa a nesie určité prvky stereotypov. To znamená, že ten, kto vytvára určité tvrdenie, je ovplyvnený okolitými podmienkami a skúsenosťami. Nie je však možné zaručiť jej pravdivosť vzhľadom k časovému odstupu, pretože skúsenosti vtedajších ľudí boli iné, rovnako ako ich hodnoty, spôsob myslenia atď. Archeológia tak môže skúmať určité stopy skupinového správania, a to v rámci populácie, ale i medzi jednotlivými skupinami (Steuer 1979, 597). V prípade danej témy je dôležité zamerať sa na získané postavenie jednotlivca a jeho dôležitosť oproti ostatným skupinám obyvateľstva. V takom prípade sa bude brať do úvahy najmä prestíž vykonávanej profesie, jeho majetok, podiel na moci, respektíve sociálne väzby. Tieto aspekty sa budú odrážať práve v pohrebnom ríte, ktorý má svedčiť o zvláštnom sociálnom postavení jedinca a je mu zaistený pozostalou rodinou (Steuer 1979, 601). Je však nutné odlišovať reálne postavenie jedinca odrážajúce sa v hrobovej výbave oproti symbolike hrobovej výbavy. V mnohých kultúrach bolo typické vybavovať funkčnými predmetmi i hroby detí, ktoré dané postavenie rozhodne nemohli dosiahnuť (Ježek 2015, 122). Naproti tomuto úkazu sa objavujú

i najrôznejšie symbolické predmety, ktoré v skutočnosti neboli používané, ale mali odrážať určité postavenie či spoločenský status zomretého. Práve takýmito predmetmi mohli byť nástroje na spracovanie drahých kovov. Mohli slúžiť, podobne ako vybavenie hrobu nábytkom, ako symbol rituálnej metalurgie a boli do hrobu vložené za účelom pomoci zomretému v posmrtnom živote (Ježek 2015, 121).

Vzhľadom na popísané skutočnosti obsiahnuté v barbarských zákoníkoch je možné predpokladať, že remeslo mohlo byť vykonávané buď nižšími vrstvami obyvateľstva, alebo typicky otrokmi. Využitie otrokov ako pracovnej sily je typické pre hierarchicky diferencovanú spoločnosť (Hrnčič – Květina 2016, 453–454), ktorá bola charakteristická i pre germánske protoštátne útvary v období sťahovania národov. Koreláciu medzi otroctvom a metalurgiou preukázali vo svojej štúdii Hrnčič a Květina (2016, 462 a nasl.).

V opozícii k tomuto tvrdeniu stoja archeologické nálezy hrobov s metalurgickou výbavou, ktoré obsahujú aj predmety typické pre bojovnícku elitu. Ako je možné vysvetliť tento zjavný rozpor? Markantný je práve nízky počet archeologicky doložených metalurgických hrobov. Ten by bolo možné vysvetliť práve spoločenským postavením remeselníkov v spoločnosti – ako otrokov. Identifikácia hrobov neslobodného obyvateľstva je pomerne zložitá. Čisto archeologicky sa dajú rozpoznať iba v prípade špecifických nálezov, akými sú napr. putá či reťaze. Často sa však jedná o hroby bez materiálnej výbavy, ktoré nie je možné bližšie interpretovať. Absenciu milodarov je však možné vysvetliť i ďalšími spôsobmi. Typicky sa pokles kvantity predmetov vkladanych do hrobu prisudzuje vplyvu kresťanstva (Graus 1957, 537–538). K rozpoznaní otrockých hrobov často slúžia skôr ikonografické alebo epigrafické pramene než archeologické doklady (Hrnčič – Květina 2016, 432, 451).

Hroby metalurgov by bolo objektívne možné očakávať v okolí dielni. V nemeckom prostredí, napr. na lokalite Zethlingen boli identifikované hroby v bezprostrednej blízkosti miestnej dielne (Leube 2009, 74). Doklad šperkárskej dielne pochádza z poľských Jakuszowic, ktorá fungovala v sídle významnej kniežacej rodiny (Steuer 1994, 20). V Mušove bola preukázaná dielňa, ktorá vyrábala bronzové spony pretavovaním predmetov, ponechaných na danom území Rimanmi (Tejral 2015, 435), hroby s metalurgickým vybavením však nie sú doložené.

Dva bohaté hroby s metalurgickou výbavou v stredopodunajskom priestore by mohli nasvedčovať tomu, že niektorí význační remeselníci boli schopní za svojho života získať slobodu a na základe svojej činnosti dostatočný majetok, čím umocnili aj určitý rešpekt v chápaní society. Túto skutočnosť je možné vysvetliť právnym inštitútom prepustenia otroka na slobodu, ktorý bol prevzatý z rímskej právnej úpravy a nachádzal sa s menšími obmenami vo všetkých predmetných barbarských zákoníkoch (Kincl 1968, 28). Z otroka sa tak stáva prepustenec, čo však v prostredí barbarských štátov môže mať rôzne dôsledky podľa národnosti. Ak sa pôvodne jednalo o rímskeho občana, po prepustení získaval svoj pôvodný status a občianstvo. V prípade Germána sa však nestal *de facto* slobodným občanom, ale bol pripútaný k vlastníkovi pôdy (Tit. LX a LXXXVIII). *Lex Gundobada* pripúšťal v takomto prípade vykúpenie za 12 solidov (Kincl 1959, 151).

V prípade získania úplnej slobody sa mohol prepustenec vrátiť do vlasti alebo tiež pokračovať vo svojom remesle i naďalej. Nie je teda vylúčené, že si ním mohol zarábať sám na seba natoľko, aby získal určitý súkromný majetok a dosiahol prípadne i zaradenie do strednej či vyššej sociálnej vrstvy. A to obzvlášť v prípade, že šlo o spracovateľa zlata či striebra. Takýchto prípadov však v praxi určite nebolo mnoho, čo by tiež podporovalo absenciu archeologických

nálezov. Do úvahy sa musí vziať i zmienka z Liutprandových zákonov z prvej polovice 8. storočia, ktorá hovorí o slobodných longobardských kováčoch, ktorí putovali z miesta na miesto a boli za svoje služby vysoko cenení (*Nehlsen 1981, 282*). Malé množstvo takýchto hrobov by tiež bolo možné vysvetliť práve ich sťahovaním z miesta na miesto.

Viacerí autori naznačujú (*Pleiner 1962, 110–111; Ohlhaaver 1939, 123–127, Malinowski 1953, 158–159*), že niektorí kováči z iných germánskych kmeňov si za života získali natoľko významné postavenie, že boli počítaní medzi vrstvu bojovníkov a bývali po smrti spálení. Tým by mohli byť metalurgické nástroje poškodené, čo by sťažovalo ich presnejšiu identifikáciu. Prípadne by takéto hroby boli na základe výzbroje interpretované ako bojovnícke, nie remeselnícke. Paralely s bojovníckymi hrobmi je možné nájsť i medzi kostrovými hrobmi v strednom Podunajsku, kde pre tento argument svedčia známe nálezy zo skúmaných pohrebov, a to hrot kopije a prilba z Brna – Kotlárskej, štítová puklica z Poysdorfu, náležiace kmeňu Longobardov, a prilba z gepidského hrobu z Bandu, pričom sa predpokladá i prítomnosť spathy a saxu, ktoré však mohli byť z hrobu ukradnuté. Ďalšou možnosťou je, že bojovníci boli cenení viac než metalurgia/remeselníci, a preto im boli do hrobu uložené iba zbrane, a nie nástroje, ktoré mohli byť považované za praktické veci každodenného užívania a tým i málo „významné“ pre uloženie do hrobu ako posmrtnej výbavy. K tejto možnosti sa prikláňa i analógia zo severských krajín, kde kováčske remeslo znamenalo bežnú činnosť, vykonávanú sezónne (*Schatte 2014, 13*).

Taktiež pripadá do úvahy možnosť, že takéto špecifické postavenie mali iba klenotníci, čo naznačuje i výbava hrobov v Brne a Poysdorfe. Táto profesia bola natoľko špecifická a schopnosť pracovať so zlatom a vytvárať

z neho šperky a podobné luxusné predmety bola tak jedinečná, že zlatníckym majstrom vyslúžila určitú prestíž i napriek neslobodnému postaveniu. Navyše ich služby, respektíve takto drahý materiál, si nemohol dovoliť každý, a je objektívne možné predpokladať, že šlo iba o hŕstku vysoko postavených, značne majetných príslušníkov elity. Preto po smrti „dvorného“ zlatníka mohol bohatý majiteľ či obvyklí zákazníci uctiť jeho pamiatku práve vystrojením bohatého pohrebu. Tiež v tejto súvislosti pripadá do úvahy možnosť, že sa takto pochovávalo iba v prípade, že zlatník/remeselník nemal nástupcu, takže jeho nástroje jednoducho pridali do hrobu, pretože pre ne nemali iné využitie.

Nemožno vynechať ani skeptické náhľady na problematiku metalurgických hrobov. Podľa teórie Folke Dammingera (*1998, 67*) hroby s kováčskym či šperkárskym náradím nepatrili v skutočnosti samotným remeselníkom, pretože tí boli vo väčšine prípadov neslobodní, ale patrili ich majiteľom. Tí sa totiž nechali pochovať s týmto náradím ako symbolom toho, že majú moc nad surovinami a prostriedkami v širokom okolí a ukazujú tým svoj nadradený status. Dá sa povedať, že ide o pohreby „aristokratických zamestnávateľov“. Ďalej uvádza, že dokladov remeselnej výroby je málo i z dôvodu, že remeselníci pracovali iba pre potreby okolitej komunity, prípadne svojho pána a ich dielne bývali umiestňované na farmy, kde mohli splynúť s dokladmi iných činností (*Damminger 1998, 66–67*). Skepticky sa k vysokému spoločenskému postaveniu stavia i Dr. Ježek (*Ježek 2015, 128*), ktorý upozorňuje na bohaté remeselnícke hroby zo starších období, ktorých výbava indikovala vysokú vrstvu a tiež obsahovala typické predmety, napr. skúšobný kameň. Poukazuje na skutočnosť, že niektoré predmety vo výbave nemusia nutne súvisieť s výkonom určitého remesla či činnosti, ale naopak môžu mať čisto symbolický charakter.

5. Záver

Vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti vyplývajú z poznatkov o metalurgických hroboch z obdobia sťahovania národov dve základné otázky. Prvou z nich je ich nezvyčajne malé množstvo, a to aj napriek skutočnosti, že práca s kovmi musela byť v predmetnom období značne rozšírená. Jednoznačnou odpoveďou sa zdajú dochované texty barbarského zákonodarstva, ktoré hovoria o spracovateľoch kovov, a to najmä farebných, ako o otrokoch.

Kontra tejto jednoduchej a pomerne logickej interpretácie sa však vynára ďalšia otázka, a to prečo sú potom známe metalurgické hroby tak bohaté, ak sa mohlo jednať iba o otrokov? V tomto prípade už nie je možné odpovedať jednoznačne. Ale aj túto situáciu je možné vysvetliť. Jednak ako bolo zmienené vyššie, tzv. barbarské zákonodarstvo vychádzalo z rímskeho práva. Inštitút otroka sa časom menil, a práve rímske zákonodarstvo venovalo tejto problematike značnú pozornosť a upravovalo ju naozaj veľmi detailne. Preto sa ako jedna z interpretácií bohatých metalurgických hrobov ponúka práve inštitút prepustenia otroka spod moci pána. Pričom si v prípade svojej šikovnosti mohol v následnom slobodnom živote vyslúžiť dostatočný rešpekt a získať na základe svojej

špecifickej práce i značné hmotné statky, aby ho jeho pozostalí pochovali s náležitými poctami a bohatou výbavou po skončení jeho života.

Ďalším variantom je výnimočná zručnosť v službách bohatého jedinca, ktorý mu i napriek statusu otroka chcel prejaviť úctu vo forme posmrtného zabezpečenia za verné služby. V takom prípade mohol predmetný spracovateľ kovu, obzvlášť ak sa jednalo o šperkára, prežiť celý život ako otrok, a rovnako ním byť i v čase smrti.

Iná možnosť sa ponúka v prípade zákonodarstva Longobardov, ktoré v právnych textoch spomína slobodných kováčov, putujúcich krajinou. Najmä v prípade hrobov z Brna-Kotlárskej a Poysdorfu, kedy sa jedná naozaj o longobardské hroby, je nutné vziať do úvahy i túto eventualitu. Predmetná interpretácia vysvetľuje jednak nízky počet známych hrobov metalurgov v tejto oblasti, ako aj ich výnimočné bohatstvo.

Treba brať do úvahy i ďalšie kritériá a skutočnosť, že mnohé archeologické nálezy dodnes neboli objavené, prípadne sa nedochovali, a ich počet môže tvoriť významné percento skúmaného súboru. Nepochybne sa nejedná o jediné možné interpretácie metalurgických hrobov v oblasti stredného Podunajska, avšak poskytnutý výklad vychádzajúci z obsahu barbarských právnych pamiatok vnáša do archeologickej situácie odlišný náhľad.

- 1) Problematika etnicity je zložitá a vedú sa o nej dlhodobé diskusie vo vedeckých kruhoch. Zaoberal sa ňou napr. sociológ Max Weber (1968). Národnou identitou sa zaoberal a definoval ju Anthony D. Smith (1986, 1991). Z historických prameňov je najdôležitejším dielom venujúcim sa germánskym kmeňom *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum* od Bedu Ctíhodného (podľa Stevenson 1838). Zjednodušene sa za etnickú skupinu dá považovať skupina ľudí, ktorí majú rovnaký pôvod, zastávajú rovnaké názory, hodnoty a pravidlá (Klein-schmidt 2003, 87).
- 2) V prípade otrokov nejde výlučne o sociálny status v spoločnosti, ale taktiež status ekonomický a v prípade antického zákonodarstva tiež právny.
- 3) Tzv. krvavý peniaz (tiež wergeld), slúžil ako trest v prípade vraždy či ublíženia na zdraví. Išlo v podstate o pokutu, ktorej výška sa odvíjala jednak od konkrétneho činu, ale najmä od spoločenskej vrstvy, z ktorej poškodený pochádzal. V podstate fungoval ako náhrada krvnej pomsty, ktorá mala neblahé následky pre obyvateľstvo, a bolo teda cieľom jej zabrániť.

- 4) Pôvodné chápanie otrokov ako vlastníctva a nie živej bytosti bolo typickým znakom pre staršie rímske zákonodarstvo. V mladšom období sa postavenie otrokov taktiež zlepšovalo. Príčiny boli rôzne, jednou z najdôležitejších boli ekonomické zmeny, ktoré sa prejavili v zmene organizácie práce otrokov. Získavali väčšie právomoci a samostatnosť, čím sa nutne znižovala aj miera kontroly pána nad nimi (*Thébert 2014*, 157-160). Ďalším dôvodom bol vzrastajúci vplyv kresťanstva. Názory na postavenie otrokov u Germánov sú rôznorodé (*Graus 1957*, 539). Niektoré interpretujú otrokov ako objekt práva, používaný na prácu (*Jastrow 1878*), iné ich postavenie chápu uvoľnenejšie, otroci podľa nich vystupujú ako subjekt práva s obmedzenou právnou subjektivitou oproti slobodnému obyvateľstvu (*Ehrhardt 1951*).

Prameny a literatúra

- Eckhardt, K. A. (ed.) 1969*: Lex Salica. Leges Nationvm Germanicarvm. Monumenta Germania Historica IV. Pars II. Hannoverae. Dostupné online: http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000856_meta:titlePage.html?zoom=0.50&leftTab=toc&sortIndex=020:020:0004:010:02:00
- Flacius, M. (ed.) 1568*: Gregorii Turonici Historiae Francorum Libri Decem. Dostupné online: <http://digital.ub.uni-duesseldorf.de/urn/urn:nbn:de:hbz:061:1-66911>
- Guerra, A. F. et al. (eds.) 1893*: Legis Romanae Wisigothorum: fragmenta ex codice palimpsesto sanctae legionensis ecclesiae. Dostupné online: <http://fama2.us.es/fde/ocr/2007/legisRomanaeWisigothorum.pdf>
- Kincl, J. (ed.) 1981*: GAIUS. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Brno.
- Mommsen, T. – Krueger, P. (eds.) 1877*: Corpus Iuris civilis. Dostupné online: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/digest.htm>
- Salis, L. R. de (ed.) 1892*: Leges Burgundionum. Leges Nationvm Germanicarvm. Monumenta Germania Historica II. Hannoverae. Dostupné online: http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000853_meta:titlePage.html?zoom=0.50&leftTab=toc&sortIndex=020:020:0002:010:01:00
- Stevenson, J. (ed.) 1838*: Venerabilis Bede – Historia ecclesiastica gentis Anglorum. Dostupné online: <https://ia802707.us.archive.org/20/items/bedehistoriaecc00bedegoog/bedehistoriaecc00bedegoog.pdf>
- Zeumer, K. (ed.) 1902*: Leges Vizigothorum. Leges Nationvm germanicarvm. Monumenta Germania Historica I. Hannoverae et Lipsiae. Dostupné online: http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display/bsb00000852_00002.html?zoom=0.50&leftTab=toc&sortIndex=020:020:0001:010:00:00
- Bátora, J. 2000*: Das Gräberfeld von Jelšovce/Slowakei. Ein Beitrag zur Frühbronzezeit im nordwestlichen Karpatenbecken. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 16/1, Kiel.
- Bednaříková, J. 2013*: Stěhování národů. Praha.
- Bóna, I. 1976*: Der Anbruch des Mittelalters. Gepiden und Langobarden im Karpatenbecken. Budapest.
- Červinka, I. L. 1936*: Germáni na Moravě. Anthropologie 14, 2-4, 107-146.
- Daim, F. – Mehofer, M. – Tobias, B. 2005*: Die langobardischen Schmiedegräber aus Poysdorf und Brno. Fragen, Methoden, erste Ergebnisse. In: Pohl, W. – Erhard, P., Hrsg. Die Langobarden. Herrschaft und Identität. Wien, 201-219.
- Damminger, F. 1998*: Dwelling, Settlements and Settlement Patterns of the sixth and seventh Centuries in Southwest Germany and Adjacent Areas. In: Wood, I. (ed.): Franks and Alamanni in the Merovingian period. An Ethnographic Perspective. Woodbridge, 33-88.
- Droberjar, E. 2002*: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Eckhardt, K. A. 1961*: Die Gesetze des Merowingerreiches 481-741. Witzhausen.
- Ehrhardt, A. 1951*: Rechtsvergleichende Studien zum antiken Sklavenrecht I. Wergeld u. Schadenersatz. ZRG, Rom. Abt. 68, 74-130.
- Eliade, M. 2000*: Kovári a alchymisté. Praha.
- Finley, M. I. 1999*: Ancient economy. Berkley – Los Angeles – London.
- Friesinger, H. – Vacha, B. 1988*: Römer – Germanen – Slaven in Österreich, Bayern und Mähren. Eine Spurensuche. Stuttgart.
- Frolec, I. 2003*: Kovářství. Praha.
- Giddens, A. 1994*: Sociologie. Praha.
- Goetz, H.-W. 2003*: Introduction. In: Goetz, H.-W. – Jarnut, J. – Pohl, W. edd., Regna and Gentes. The

- Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World. Leiden – Boston, 1–11.
- Graus, F. 1957:* O poměr mezi archeologií a historií: K výkladu nožů na slovanských pohřebištích. *Archeologické rozhledy IX*, 535–553.
- Henning, J. 1991:* Schmiedegräber nördlich der Alpen. Germanisches Handwerk zwischen keltischer Tradition und römischem Einfluß, Saalburg Jahrbuch 46, Mainz am Rhein, 65–82.
- Hrnčič, V. – Květina, P. 2016:* Archeologické poznání otroctví. *Archeologické rozhledy LXVIII*, 431–476.
- James, E. 1997:* Frankové. Praha.
- Jastrow, I. 1878:* Zur strafrechtlichen Stellung des Sklaven bei Deutschen und Angelsachsen. Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, Band 2. Breslau.
- Jězek, M. 2015:* The Disappearance of European Smiths' Burials, *Cambridge Archaeological Journal* 25, 1, 121–143.
- Kincl, J. 1959:* Stát a právo v germánsko-římské Burgundii V.–VI. století. Praha.
- Kincl, J. 1968:* Studie o otrocích, kolónech a propuštěncích ve vizigótském státě 5.–8. století. Praha.
- Kleinschmidt, H. 2003:* People on the move: attitudes towards and perceptions of migration in medieval and modern Europe. Westport.
- Kudrna, J. 1959:* Studie k barbarským zákoníkům Lex Baiuvariorum a Lex Alamannorum a počátkům feudálních vztahů v jižním Německu. Praha.
- Lafferty, S.D.W. 2010:* The Edictum Theoderici: A Study of a Roman Legal Document from Ostrogothic Italy. Toronto.
- Leube, A. 2009:* Studien zu Wirtschaft und Siedlung bei den Germanischen Stämmen. Römisch-Germanische Forschungen Bd. 64. Mainz am Rhein.
- Malinowski, T. 1953:* Narzędzia kowalskie okresu poznolatskiego i rzymskiego w Polsce, *Przeegl. Archeol. IX/2–3*, 258–280.
- Menghin, W. 2000:* Die Langobarden: Geschichte und Archäologie. Stuttgart.
- Morel, J. P. 2014:* Řemeslník. In: A. Giardina (ed.): *Římský člověk a jeho svět*. Praha, 215–242.
- Murphy, R. F. 2006:* Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha.
- Nehlsen, H. 1981:* Die rechtliche und soziale Stellung der Handwerker in den germanischen Leges – Westgoten, Burgunder, Franken, Langobarden. In: Jankuhn, H. – Janssen, W. et al. Hrsg., *Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Teil I*. Göttingen, 267–283.
- Nowotny, E. 2014:* Kunstfertig. Das Langobardische Schmiedegrab von Poysdorf. In: Lauer mann, E. edd. *Schatz Reich Asparn: Ur- und Frühgeschicht und Mittelalterarchäologie in Niederösterreich*. Aspern/Zaya, 258–261.
- Oehlhaver, H. 1939:* Der germanische Schmied und sein Werkzeug. Leipzig.
- Olberg, G. 1991:* Die Bezeichnungen für soziale Stände, Schichten und Gruppen in den Leges barbarorum. Berlin.
- Pleiner, R. 1962:* Staré evropské kovářství. Praha.
- Pleiner R. 1995:* Small-Scale Rural Ironmaking in Migration Period Bohemia. In: Magnusson, G. (ed), *The Importance of Ironmaking: Technical Innovation and Social Change* (Norberg conference 1995), Norberg, 115–123.
- Pleiner, R. 2000:* Iron in archaeology: the European bloomery smelters. Praha.
- Pleiner, R. 2006:* Iron in archaeology: early European blacksmiths. Praha.
- Quitmann, A. 1866:* Die älteste Rechtsverfassung der Baiwaren: aldfactischer für die Abstammung des baierischen Volksstammes. Nürnberg. Dostupné online: <https://archive.org/stream/dieltesterechts01quitgoog#page/n58/mode/2up>, citované 1.2.2017.
- Rác, Z. 2013:* Sind Goldschmiede in den „Goldschmiedegräbern“ der Awarenzeit bestattet? In: Hardt, M. – Heinrich-Tamáska, O., Hrsg. *Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donaauraum. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2*. Weinstadt, 361–380.
- Río, A. 2008:* High and low: ties of dependence in the Frankish Kingdoms. *Transactions of the RHS* 18, 43–68.
- Río, A. 2015:* “Half-Free” Categories in the Early Middle Ages: Fine Status Distinctions Before Professional Lawyers. In: Dresch, P. – Scheele, J. (eds.): *Legalism: Rules and Categories*. Oxford, 129–152.
- Schatte, T. 2014:* Der Schmied im Kontext der Grab- und Hortfunde Mittel- und Nordeuropas von der

- vorrömischen Eisenzeit bis zur Wikingerzeit. Seminararbeit. Berlin.
- Silver, M. 2014:* Autonomous Slaves in Greco-Roman Legal and Economic History. *Legal Roots: The international Journal of Roman Law, Legal History and Comparative law* 3, 233–267.
- Smith, A.D. 1986:* *The Ethnic Origins of Nations.* Oxford.
- Smith, A. D. 1991:* *National Identity.* London.
- Stehlíková, D. 2003:* *Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví.* Praha.
- Steuer, H. 1979:* Frühgeschichtliche Sozialstrukturen in Mitteleuropa. Zur Analyse der Auswertungsmethoden des archäologischen Quellenmaterials. In: Jankuhn, H., ed. *Geschichtswissenschaft und Archäologie.* Sigmaringen, 595–633.
- Steuer, H. 1986:* Archäologie und die Erforschung der germanischen Sozialgeschichte des 5. bis 8. Jahrhunderts. In: Simon, D., ed. *Akten des 26. Deutschen Rechtshistorikertages.* Frankfurt am Main, 443–453.
- Steuer, H. 1992:* Interpretationsmöglichkeiten archäologischer Quellen zum Gefolgschaftsproblem. In: *Beiträge zum Verständnis der Germania des Tacitus: Bericht über die Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Nord- und Mitteleuropas im Jahre 1986 und 1987.* Göttingen, 203–257.
- Steuer, H. 1994:* Archäologie und germanische Sozialgeschichte – Forschungstendenzen in den 1990er Jahren. In: Düwel, K. (Hrsg.): *Runische Schriftkultur in kontinental-skandinavischer und -angelsächsischer Wechselbeziehung: internationales Symposium in der Werner-Reimers-Stiftung vom 24.–27. Juni 1992 in Bad Homburg.* Berlin; New York, 10–55.
- Tejral, J. 1976:* *Grundzüge der Völkerwanderungszeit in Mähren.* Praha.
- Tejral, J. et al. (Hrsg.) 2011:* *Langobardische Gräberfelder in Mähren.* Brno.
- Tejral, J. 2015:* Die Zeit danach. Bemerkungen zum archäologischen Erscheinungsbild des norddanubischen Raumes nach den Markomannenkriegen. In: P. Henrich – Ch. Miks – J. Obmann – M. Wieland (Hrsg.): *Non solum...sed etiam.* Festschrift für Thomas Fischer zum 65. Geburtstag. Rahden/Westf., 431–448.
- Thebert, Y. 2014:* Otrok. In: A. Giardina (ed.): *Římský člověk a jeho svět.* Praha, 141–176.
- Tobias, B. 2008:* Bobenheim-Roxheim: Das Schmiedegrab von Nonnenhof. In: *Archäologie zwischen Donnersberg und Worms. Ausflüge in ein altes Kulturland 1.* Regensburg, 180–182.
- Vingo, P. 2012:* The problems of Langobard goldwork in Northern Italy: written sources versus archaeological data. In: Baldini, I. – Morelli, A.L., eds. *Luoghi, artigiani e modi di produzione nell'oreficeria antica.* Bologna, 311–337.
- Vojáček, L. – Schelle, K. a kol. 1999:* *Právní dějiny. 2. Státy západní Evropy a USA.* Brno.
- Weber, M. 1968:* *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology.* Berkeley.
- Winkelmann, W. 1977:* Archäologische Zeugnisse zum frühmittelalterlichen Handwerk in Westfalen, *Frühmittelalterliche Studien* 11, 92–126.
- Wormald, P. 2003:* *The Leges barbarorum: Law and ethnicity in the post-roman west.* In: Goetz, H.-W. – Jarnut, J. – Pohl, W. edd., *Regna and Gentes. The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World.* Leiden – Boston, 21–53.

Social status of metallurgists on the basis of so-called barbarian codes of law in the Migration Period

The article is dealing with social status of metallurgists on the basis of preserved legal sources of Germanic tribes. They are compared with the knowledge acquired from archaeologically examined graves of metallurgists which are known in the Middle Danube region. More precisely, there are two Langobardic graves: one from Brno – Kotlářská Street (Czech Republic) and the other from Poysdorf (Austria). Both of them contained relatively rich funerary equipment including weapons and armour, metalworking tools, semi-finished products or moulds. Another parallels are found, for example, in the Gepidic cemetery at Mezőbánd (Romania), in graves from Dittingheim and Beckum (Germany) and elsewhere. This specific equipment refers to a higher rank of the deceased individuals in the then society. However, the number of metallurgists' graves is surprisingly low in comparison with frequent usage of metal tools or ornaments in the Migration Period.

Another point of view is offered by the above-mentioned barbarian legislation. Most of the preserved codes of law address indirectly the problem of metallurgists and their position in society in the chapter dealing with financial compensation (so-called *wergild*) for homicide. It compares individual groups of inhabitants and their division into social classes. In connection with metallurgists it mentions particular specialisations by various kinds of metals, but always in association with their unfree position of slaves. This fact, however, is in contradiction to the above-mentioned archaeological findings. How can we explain the low number of metallurgists' graves? How can we interpret the richly furnished graves of metallurgists, when they are supposed to be slaves? The article provides an analysis of legal texts and possible interpretations of these contrasts between archaeological and written sources.

Mgr. et Mgr. Alica Křápková

- Ústav archeologie a muzeologie,
Filozofická fakulta, Masarykova univerzita,
A. Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
210734@mail.muni.cz
-